

УДК 332.1

М.В. Дубина, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СУТНІСТЬ ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ВИДИ**М.В. Дубина**, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

СУЩНОСТЬ ТРАНСГРАНИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЕЕ ВИДЫ**Maksym Dubyna**, PhD in Economics

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

NATURE OF CROSS-BORDER SECURITY AND ITS TYPES

Досліджено сутність транскордонної безпеки через визначення етимології таких понять, як „транскордонний”, „безпека”, „транскордонне співробітництво”, їх синтезу та ідентифікації видів транскордонної безпеки.

Ключові слова: транскордонний, безпека, транскордонна безпека, транскордонне співробітництво.

Исследована сутність трансграничної безпеки через определение этимологии таких понятий, как „трансграничный”, „безопасность”, „трансграничное сотрудничество”, их синтеза и идентификации видов трансграничной безопасности.

Ключевые слова: трансграничный, безопасность, трансграничная безопасность, трансграничное сотрудничество.

The article investigates the nature of cross-border security by defining the etymology of such definitions as „cross-border”, „security”, „cross-border cooperation”, their synthesis and identification the types of cross-border security.

Key words: cross-border, security, cross-border security, cross-border cooperation.

Постановка проблеми. Об'єктивною передумовою стабільного функціонування держави є забезпечення передумов для ефективного розвитку її регіонів, що, у свою чергу, частково залежить від рівня економічної, політичної та культурної взаємодії з сусідніми країнами. Особливо рівень такої співпраці впливає на розвиток прикордонних регіонів. Для них специфічною рисою ефективного функціонування є налагодження співпраці з прикордонними регіонами інших країн, з якими вони межують, що дає змогу створити найбільш сприятливі та зручні умови проживання для населення, яке мешкає на таких територіях.

Взаємодіючи між собою, прикордонні регіони здійснюють транскордонну співпрацю в різних галузях та сферах регіонального господарства, культурному житті суспільства. Інколи співпраця є об'єктивно необхідною з урахуванням специфічних чинників, які є загальними щодо розвитку прикордонних регіонів. До них можна віднести, наприклад, екологічні проблеми, які не можуть бути вирішені однією прикордонною територією без взаємодопомоги та підтримки інших учасників транскордонного регіону.

Розглядати транскордонне співробітництво доцільно окремо передусім тому, що в умовах транскордонного простору проблем, які виникають та які необхідно вирішувати, є набагато більше, ніж тих, які виникають у відносинах між територіями (регіонами) різних держав. Часто ці проблеми носять об'єктивний характер – незалежний від людини: перенос забруднень на суміжні території, спільні водні ресурси тощо [3, с. 13].

Саме тому транскордонне співробітництво є важливою складовою розвитку прикордонних регіонів та залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників, наприклад, міжнародних договорів, що підписані між країнами, до складу яких входять прикордонні регіони – учасники транскордонних регіонів.

Встановлення та створення ефективно діючої співпраці між прикордонними регіонами вимагає значних зусиль місцевих органів влади та загальної підтримки процесів транскордонної співпраці національними урядами всіх країн, регіони яких межують між собою. Взаємодіючи між собою, зазначені території утворюють транскордонні регіони, ефективного функціонування яких залежить від різнобічних факторів, дія яких не завжди може бути прогнозована, попереджена та ліквідована регіональними та центральними органами влади країн-учасників зазначених регіонів. Саме тому актуальними

стають питання дослідження транскордонної безпеки з метою виявлення основних видів транскордонних загроз, що впливають на загальний розвиток прикордонних регіонів, їх взаємодію та можуть призводити до негативних наслідків щодо економічного, соціального, екологічного та культурного розвитку таких утворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існує значна кількість різнобічних досліджень, які вивчають різнопланові аспекти безпеки, її сутності, елементного складу, методів обчислення та розроблення заходів її забезпечення. Серед учених, які досліджували питання безпеки, варто відзначити М.П. Бутка, З.С. Варналія, Т.Г. Васильців, О.С. Власюк, О.І. Гонту, А.О. Єпіфанова, А.О. Заїчковського, Т.М. Іванюту, В.П. Ільчука, І.М. Крупку, Т.А. Маляренко, В.Г. Маргасову, О.М. Марченко, І.П. Мойсеєнко, А.І. Сухорукова, Ю.М. Харазішвілі, С.М. Шкарлета та ін.

На нашу думку, важливим є питання дослідження явища транскордонної безпеки, яке фактично вже існує на сучасному етапі, але залишається малодослідженим. Є наукові напрацювання багатьох українських та зарубіжних авторів щодо дослідження питань активізації та розвитку транскордонної співпраці між прикордонними регіонами, які вивчають різні її напрямки, включаючи політичний, економічний, екологічний, соціогуманітарний, культурологічний аспекти тощо. До таких науковців варто віднести Л.С. Вербовську, М. Гацко, З.В. Герасимчук, О.І. Гонту, Н.М. Ільченко, В.І. Куценко, Ю.В. Макогона, Н.А. Мікулу, Р.І. Молдавчук, В.В. Різник, О.В. Рогову, Є.В. Рябініна, І.М. Чучку, С.В. Науменко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак досить незначна кількість наукових робіт досліджують питання транскордонної безпеки, яка, на наше переконання, є важливою складовою здійснення транскордонного співробітництва. Вважаємо актуальними питання з'ясування сутності транскордонної безпеки, визначення її місця в системі загальної безпеки та ідентифікації її основних складових.

Мета статті. Метою написання статті є визначення сутності транскордонної безпеки та ідентифікації її основних видів.

Виклад основного матеріалу. Визначимо з початку етимологію дефініції „транскордонна безпека”, яка базується на двох складових: „транскордонний простір” та „безпека”. З латинської мови „trans” перекладається як „по ту сторону”. У цьому значенні зазначене слово використовується в різних галузях науки, а саме: економіці, політиці, психології, медицині, техніці та ін. Н.А. Мікула у своїй монографії „Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво” наводить таке тлумачення слова „trans” – „пере”, „переносити, переміщати” тощо [3, с. 14]. У будь-якому разі, використовуючи зазначений термін, говорять про процес перетину чогось, у тому числі і кордону. Тлумачний словник Кузнецова трактує термін „транскордонний” як такий, що пов'язаний з перетином кордонів та виходить за межі держави [8].

Є досить значна кількість визначень терміна „транскордонне співробітництво” у науковій літературі, аналіз яких також дає можливість ґрунтовніше визначити сутність дефініції „транскордонний”:

1) „транскордонне співробітництво” – будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних громад або властей, визначеної внутрішнім законодавством [5, с. 5];

2) „транскордонне співробітництво” – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими ор-

ганами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [6];

3) „транскордонне співробітництво” – це, інакше кажучи, специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сфера обслуговування, придорожня інфраструктура) [3, с. 16].

Враховуючи наведені трактування термінів „trans”, „транскордонне співробітництво”, визначимо сутність дефініції „транскордонний”. На наше переконання, під „транскордонним” варто розглядати сукупність загального для двох і більше територій, розмежованих державним кордоном, та поєднаних на основі цього спільного.

Визначимо сутність дефініції „безпека”. Термін „безпека” походить від латинського слова *securitas*, що перекладається як „без турботи, страху”. В Оксфордському тлумачному словнику безпеку інтерпретують як:

- 1) свобода чи захист від небезпеки чи тривоги;
- 2) заходи, вжиті для гарантування безпеки країни, особи, цінності [7].

З.С. Варналій наводить таке визначення: „безпека” – ступінь (рівень) захищеності від негативного впливу внутрішніх та (або) зовнішніх чинників [1, с. 21]. Т.А. Маляренко стверджує, що у класичному розумінні „безпека” (від латинського слова *securitas*) означає свободу від страху і свободу від стороннього ворожого впливу. Безпека є базовою потребою людини та суспільства в цілому. Вона передбачає спокій, і, як визначав Цицерон, свободу від страху і залежності. На сьогодні у численних доповідях урядових та міжнародних організацій підкреслюються такі риси безпеки, як свобода від страху і захищеність від замахів, що свідчить про те, що безпека декларується як гарантоване право кожної людини [2, с. 7-8].

Під терміном „безпека” розглядатимемо свободу від негативного внутрішнього і зовнішнього впливу. Таким чином, транскордонна безпека – свобода від негативного зовнішнього та внутрішнього впливів на сукупність загального для двох і більше територій, розмежованих державним кордоном, та поєднаних на основі цього спільного. На наш погляд, дещо вужчим до зазначеного поняття є дефініція „безпека транскордонного співробітництва” – свобода від негативного зовнішнього та внутрішнього впливів на будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей.

Принциповою відмінністю між двома зазначеними термінами є те, що досліджуючи транскордонну безпеку, насамперед, вивчають загрози чомусь спільному для двох територій, що межують між собою, а безпека транскордонного співробітництва розглядається як загроза практичній діяльності по налагодженню ефективної взаємодії між прикордонними регіонами, що здійснюється органами влади та громадами відповідних територій.

Транскордонна безпека є важливою складовою формування ефективної взаємодії між окремими громадами різних держав та її забезпечення повинно сприяти активізації та нарощуванню економічної, соціальної та культурної взаємодії між окремими регіонами з метою підвищення якості життя, передусім, населення, що проживає у прикор-

донних територіях і зменшення різнобічних негативних наслідків від наявності кордону між державами. Явище транскордонної безпеки є досить абстрактним, оскільки за своєю сутністю містить у собі значну кількість різних напрямів безпеки, що пов'язано з багатогранністю діяльності суспільства та можливості впливу загрозливих факторів на різнобічні сфери людської діяльності.

Виходячи із вищеокреслених теоретичних засад транскордонної безпеки, визначимо її місце у системі безпеки та ідентифікуємо основні складові. Н.Н. Пойда-Носик, О.Д. Буковська, розглядаючи виключно економічну безпеку регіону, виділяють такі рівні економічної безпеки:

- 1) мегарівень;
- 2) макрорівень;
- 3) мезорівень;
- 4) макрорівень [4].

Фактично такий підхід можна застосувати і до розгляду загальної системи безпеки, не акцентуючи уваги виключно на економічному її аспекті. Варто зауважити про можливість у межах кожного рівня безпеки виділяти окремі її види. На нашу думку, найбільш доцільним для визначення місця транскордонної безпеки загалом та транскордонної економічної безпеки зокрема у системі загальної безпеки є застосування суб'єктно-елементного підходу до побудови матриці безпеки, яка дає змогу визначити практично всі наявні рівні безпеки.

Такий підхід до визначення місця транскордонної безпеки полягає у ідентифікації в межах загальної системи безпеки таких двох складових:

- 1) за суб'єктом рівнем: мегарівень, національний рівень, мезорівень, макрорівень;
- 2) за елементним складом: політична безпека, економічна безпека, воєнна безпека, науково-технологічна безпека, екологічна безпека, гуманітарна безпека, демографічна безпека, інформаційна безпека.

Фактично застосування такого підходу дозволяє систематизувати всі відомі на сьогодні види безпеки. Ідентифікація окремих елементів у межах кожного суб'єктного рівня дозволяє виявити ті види безпеки, які притаманні окремо взятому економічному суб'єкту.

Використовуючи наведений підхід до вивчення безпеки через визначення її чотирьох рівнів, варто зазначити, що принципово новим рівнем, який, на наше переконання, знаходиться за своєю сутністю між національною безпекою та безпекою регіону, є транскордонна безпека. Аспекти транскордонного співробітництва прийнято розглядати перш за все через призму дослідження розвитку регіонів країни. Однак, враховуючи, що транскордонна безпека – безпека транскордонного регіону, який містить у своєму складі більше однієї прикордонної території, на нашу думку, не правильним є обмежувати транскордонну безпеку виключно межами безпеки регіону, оскільки для транскордонної безпеки характерними є свої особливості (табл.).

Таблиця

Відмінні риси між безпекою регіону та транскордонною безпекою

Риси, що характеризують безпеку регіону	Риси, що притаманні для транскордонної безпеки
1	2
Вплив різнобічних факторів на субнаціональний розвиток окремо взятої території	Потенційні загрози для розвитку загалом транскордонного регіону, який включає більше однієї території, що є територіальними одиницями різних країн
Питання безпеки регіону стосуються всіх регіонів, незалежно від їх територіального розміщення та межування з територіями інших країн	Питання транскордонної безпеки завжди пов'язані виключно з функціонуванням прикордонних територій

Закінчення табл.

1	2
Роль міжнародних угод у розвитку окремих регіонів та вплив їх на стабільність функціонування цих територій не завжди є досить вагомою	Роль міжнародних договорів та рівень міждержавних стосунків є вагомим чинником транскордонної безпеки
Управління безпекою регіонів здійснюється на рівні місцевих органів влади самостійно і корелюється з сучасними тенденціями економічного розвитку країни та загальними питаннями національної безпеки	Управління транскордонною безпекою повинно здійснюватися на рівні робочих груп або спільних органів управління функціонуванням транскордонного регіону і корелюватися з питаннями національної безпеки всіх країн, території яких входять до його складу
Між безпекою регіону та національною безпекою є прямий зв'язок, і безпека регіону є складовою національної безпеки країни	Транскордонна безпека у кореляції з національною безпекою має дуалістичний характер, оскільки, з одного боку, забезпечує безпеку регіону і є складовою національної безпеки країни, але одночасно з тим, повинна враховувати основні засади національної безпеки інших країн, прикордонні території яких входять до складу транскордонного регіону. При цьому транскордонна безпека за своєю суттю виходить за межами національної безпеки однієї держави

Джерело: складено автором.

Транскордонна безпека не є складовою безпеки регіону, а лише її доповнює. Також зазначений вид безпеки одночасно відрізняється і від національної безпеки. Тому, на наше переконання, транскордонну безпеку варто виділяти в окремий вид у системі загальної безпеки.

У вітчизняній практиці склалася ситуація, за якої транскордонну безпеку, насамперед, асоціюють з безпекою державного кордону або екологічною безпекою. У Законі України „Про основи національної безпеки” у ст. 8 за сферами визначаються пріоритетні напрямки державної політики з питань національної безпеки України. Зокрема, у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України визначається такий пріоритет, як поглиблення транскордонного співробітництва з суміжними державами [6]. Однак, на наш погляд, транскордонна безпека не обмежується виключно безпекою державного кордону, а є складною системою, яка складається з різних компонентів, як і безпека регіону та національна безпека. Враховуючи сутність транскордонної безпеки, вважаємо, що до її складових варто віднести елементи, які наведено на рис.

Розглянемо їх сутність більш детально.

Транскордонна політична безпека – безпека збереження політичної ситуації в межах транскордонного регіону на прийнятному рівні, який сприяє економічній, соціальній, культурній взаємодії між окремими прикордонними регіонами. Транскордонну політичну безпеку можна розглянути у двох площинах через вплив ендогенних та екзогенних факторів на стабільність політичної взаємодії між окремими територіями:

1) вплив ендогенних факторів – порушення політичної стабільності всередині транскордонного регіону, що може бути обумовлено небажанням місцевих органів влади вести політичний діалог зі своїми колегами з інших регіонів, розбіжностями між поглядами політичних еліт, що представляють виконавчу владу окремих регіонів;

2) вплив екзогенних факторів – виникнення політичних криз у двосторонніх відносинах між двома країнами, які призводять до тиску центральних органів влади на місцеву владу з метою проведення відповідної політики щодо співпраці із сусідніми територіями інших країн. У такому випадку місцева політична еліта стає заручником

загальної міжнародної політики країни і повинна враховувати основні тенденції зовнішньоекономічного курсу держави.

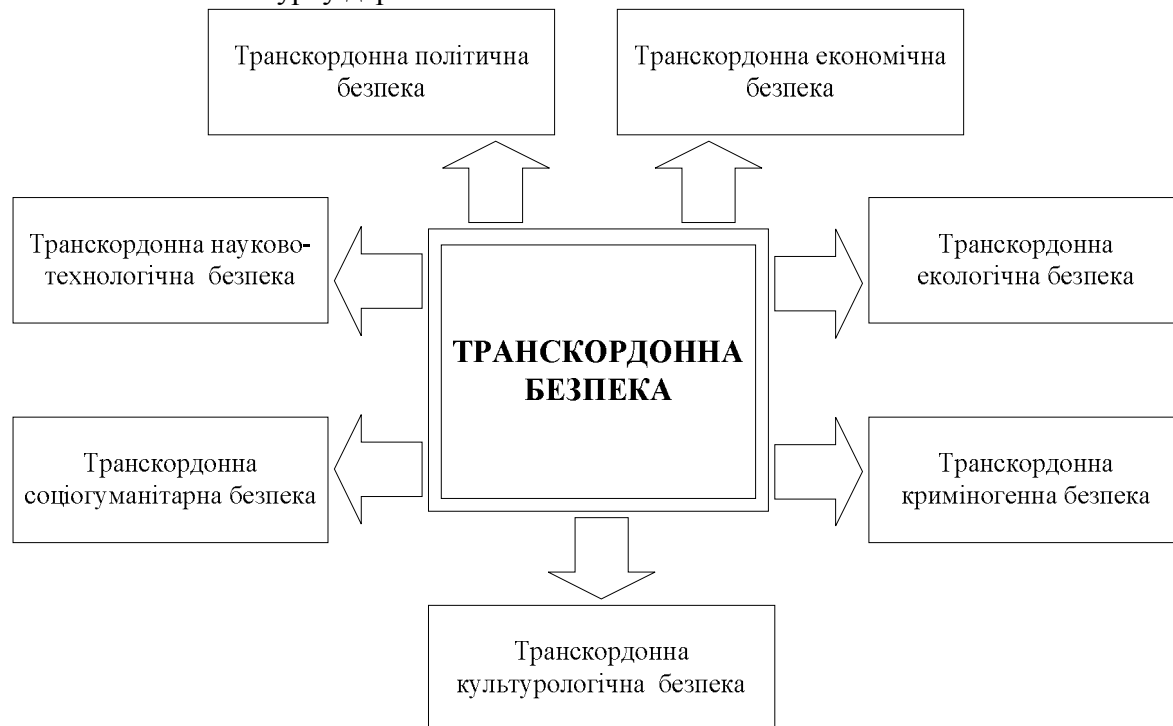

Рис. Види транскордонної безпеки

Забезпечення транскордонної політичної безпеки сприяє нормалізації відносин між прикордонними регіонами, сприяє налагодженню нормального політичного діалогу між окремими територіями різних країн з метою створення передумов для ефективного економічного та соціального розвитку громад, що проживають на прикордонних територіях.

Транскордонна науково-технологічна безпека – безпека, що стосується розвитку науки в межах транскордонного регіону. Звичайно, підтримка наукової сфери кожною країною здійснюється насамперед відповідно до національних пріоритетів розвитку держави, однак, за наявності підприємств, які об'єднані технологічними процесами і функціонують у межах транскордонних регіонів, важливими є питання забезпечення дотримання міжнародного законодавства у сфері інтелектуальної власності, патентування, пошук компромісів між цими підприємства з метою налагодження плідної співпраці у науковій сфері для ефективного загального їх розвитку.

Транскордонна екологічна безпека – безпека, дотримання якої є об'єктивною необхідністю стабільного розвитку прикордонних регіонів, оскільки природні стихії та природні катаклізми не мають державних кордонів і у разі виникнення в одному регіоні завжди впливають на функціонування сусідніх територій. Саме тому злагоджені заходи щодо запобігання, протидії та ліквідації наслідків таких подій є важливою складовою співпраці між прикордонними регіонами з метою забезпечення безпечних умов проживання населення та ефективного функціонування суб'єктів господарювання.

Транскордонна гуманітарна безпека – безпека, суть якої зводиться до захищеності народу, його традицій, культури від негативного впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, відсутність дискримінаційного ставлення до певних категорій людей, що проживають на території транскордонних регіонів, зі сторони інших людей, толерантність та повага до культурних традицій окремих етнічних груп, відсутність дискримінації за національною ознакою. Зазначений вид безпеки посідає досить важливе місце у системі тра-

нскордонного співробітництва. За наявності культурних розбіжностей між населенням окремих прикордонних територій доволі важко організувати та створити передумови для ефективного розвитку економічної, культурної співпраці між цими територіями.

Транскордонна криміногенна безпека – важливий вид безпеки, який пов'язаний, насамперед, з боротьбою в межах транскордонного регіону з організованою злочинністю, обігом наркотиків, нелегальним перетином кордону, іншими проявами кримінальних дій. Для боротьби з такими явищами досить ефективним методом є взаємодія між відповідними органами різних країн, у тому числі і прикордонних територій, для попередження виникнення злочинів та пошуку винних у їх скоєнні.

Транскордонна культурологічна безпека – безпека, суть якої зводиться до забезпечення здійснення демографічних процесів, достатніх для відтворення населення в межах транскордонного регіону. Заходи щодо стимулювання зростання народжуваності в кожній країні визначаються основними пріоритетами розвитку країни. Місцеві органи влади можуть реалізовувати на регіональному рівні програми підтримки народжуваності та покращення демографічної ситуації. Переважно, для транскордонного регіону, в межі якого входить певна кількість територій, характерною є досить схожа демографічна ситуація, тому можливість спрощення перетину кордону, створення нових підприємств, зростання економічного розвитку внаслідок транскордонної співпраці сприяє покращенню економічного та соціального розвитку та приводить до зростання народжуваності.

Якщо до складу транскордонного регіону входять проблемні регіони країн з низьким рівнем народжуваності та незадовільною демографічною ситуацією, то через узгодження відповідної політики на державному рівні щодо стимулювання соціально-економічного розвитку на цих територіях, транскордонне співробітництво може бути одним із способів такого зростання та сприяти заходам загальнодержавного значення щодо активізації функціонування промисловості та сільського господарства на відповідних територіях.

Висновки. Отже, транскордонна безпека – свобода від негативного зовнішнього та внутрішнього впливів на сукупність загального для двох і більше територій, розмежованих державним кордоном, та поєднаних на основі цього спільного. До основних видів транскордонної безпеки, на наше переконання, варто віднести такі види: транскордонна політична безпека, транскордонна науково-технологічна безпека, транскордонна екологічна безпека, транскордонна гуманітарна безпека, транскордонна внутрішня безпека, транскордонна демографічна безпека.

Список використаних джерел

1. *Економічна безпека* : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
2. *Маляренко Т. А.* Економічна безпека : навчально-методичний посібник / Т. А. Маляренко. – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – 129 с.
3. *Мікула Н.* Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
4. *Пойда-Носик Н. Н.* Економічна безпека регіону у контексті транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] / Н. Н. Пойда-Носик, О. Д. Буковська. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2011_32/statti/2_5.htm.
5. *Посібник з транскордонного співробітництва* / Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва „Закарпаття”. – Ужгород : Ліра, 2005. – 70 с.
6. *Про транскордонне співробітництво* [Електронний ресурс] : Закон України / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
7. *Ткач С. М.* Система економічної безпеки: регіональний аспект [Електронний ресурс] / С. М. Ткач. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/4_100344.doc.htm.
8. *Толковий словарь Кузнецова* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mirslovarei.com/content_kuznec/transgranichnyj-9130.html.